

V. Shamray, Candidate of Law Science, Doctorate
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

TO THE QUESTION OF INTERNATIONAL CONSTITUTIONAL LEGISLATION: EXPERIENCE OF LEADING COUNTRIES AND PERSPECTIVES OF UKRAINE

The article reveals the influence of international law on the constitutional legislation of Ukraine. The experience of internationalization and harmonization of the constitutional legislation of some states, in particular on the example of the countries of the European Union, has been analyzed. Particular attention is paid to the secrecy of human and citizen's rights and freedoms in the Constitution of Ukraine and the constitutions of other states under the influence of international law.

Key words: internationalization, transinternationalization, harmonization, constitution of Ukraine, natural human rights.

УДК 348.52

I. Мацелюх, канд. юрид. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

СИСТЕМА ПОКАРАНЬ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВІРИ, СІМ'Ї ТА МОРАЛІ У ДЖЕРЕЛАХ ПРАВА ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО ТА РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

Публікацію присвячено аналізу юридичної відповідальності, закріпленої у джерелах права Великого князівства Литовського та Речі Посполитої, що встановлювалася за вчинення злочинів проти християнської віри, сім'ї та моралі. Висловлено авторську стратифікацію системи покарань досліджуваної епохи.

Ключові слова: покарання, Велике князівство Литовське, Річ Посполита, джерела права.

Утвердження християнської релігії на Русі (територія якої на початку XIV ст. увійшла до складу Великого князівства Литовського) збіглося із процесом занепаду державності. Релігійна культура русинів не відступила перед литовською язичницькою вірою, а здобула належне домінуюче місце в суспільному житті народу. Християнізація супроводжувалася рецепцією джерел церковного права, серед яких Устави князів київських Володимира та Ярослава, Кормчі Книги. Вони продовжували регулювати церковні відносини, устанавлюючи межі юридичної відповідальності за церковні правопорушення.

Серед масиву джерел церковного права державного походження санкції за церковні правопорушення містилися лише в окремих документах, серед яких виділялася: "Жалувана грамота Литовського Великого князя Олександра нареченому Київському митрополиту Йосифу і православним єпископам Литовських і Руських областей, про недоторканність Святительського суду і церковного майна на основі так званого "Свитку Ярослава" від 20 березня 1499 р. [1, № 166, с. 189] та "Жалувана підтверджуюча грамота Київському митрополиту Йосифу і православним єпископам Литовських і Руських областей про недоторканність святительських прав і суду, а також церковного майна і доходів" від 2 липня 1511 р. [2, № 65, с. 81–83].

Головний тягар з устанавлення юридичної відповідальності у сфері регулювання державно-церковних відносин покладалася на кодифікаційні збірки світського законодавства – Литовські статuti, де санкції їх артикулів визначали міру покарання за відповідні злочини проти віри, сім'ї, моралі, особистої свободи та честі.

Спираючись на тексти відповідних жалуваних грамот та Литовських статутів, пропонуємо авторську стратифікацію юридичної відповідальності у сфері регулювання державноцерковних відносин в період XIV – середини XVII ст. У такій площині означена проблема не стала самостійним об'єктом жодної наукової розвідки, тому новаторський характер більш, ніж очевидний.

Джерела права Великого князівства Литовського вказують на те, що найпоширенішим видом покарання за злочини проти сім'ї було позбавлення майнових прав, а саме: спадкових прав, прав дівчини на посаг чи віно. Відповідальність передбачалася артикулами Литовських статутів і наступала за вчинення злочинів проти сім'ї. Донька позбавлялася батьківського приданого і материнського спадку у разі нехтування батьківською волею

при укладенні шлюбу. "Якщо дочка без згоди батька або матері вийшла заміж, то вона позбавляється приданого від батька і матері та материнського маєтку, а якби у батька вона була одна, то батьківський маєток успадковують родичі", – читаємо в четвертому розділі Першого Литовського статуту 1529 р. [3, с. 231]. Відсутність батька та матері не звільняла дівчину від обов'язку отримати благословення на шлюб від братів чи дядьків. Невиконання вимоги тягло за собою позбавлення посагу та маєтків, на які вона претендувала як спадкоємець за законом після досягнення повноліття. "Якщо дівчина залишилася без батька і матері, не досявши ще повноліття, і вийшла заміж поза волею дядьків по батьківській лінії чи її братів, то вона втрачає право на посаг, маєтки свої батьківські, материнські спадки, які б до неї потім перейти могли б", – фіксують приписи Другого Литовського статуту 1566 р. [4, с. 330–331; 5, с. 200–201].

Втрата спадкових прав також загрожувала дітям у разі завдання ними тілесних ушкоджень своїм батькам, образи, приниження їхньої честі та гідності [3, с. 232]. Відповідальність за вказані протиправні діяння фіксувалася усіма редакціями Литовських статутів. Щоправда, другий та третій розширили перелік цієї категорії правопорушень, додаючи до них самовільне захоплення батьківського майна, підтримку судового обвинувачення проти батьків із корисливою метою, небажання поручитися за батьків, розпусту, неналежний догляд у старості, відмову від викупу з неволі [4, с. 353; 5, с. 236].

До суттєвих видів покарань у системі юридичної відповідальності Великого князівства Литовського законодавець відносив позбавлення заміжньої жінки права власності на її віно. Він застосовувався у випадку недотримання вдовою шестимісячного терміну після смерті свого чоловіка, упродовж якого не можна було повторно виходити заміж. Відсутність віна у жінки не позбавляло її від відповідальності, натомість, на неї накладалися штрафні санкції у розмірі двадцяти рублів, які стягувалися до державної скарбниці. "А якщо вдова до шести місяців по смерті свого мужа піде заміж, – ідеться у 12 артикулі 5 розділу Другого Литовського статуту, – то віно від мужа свого описане втрачає, а якби віна описаного не мала, тоді заплату до скарбу нашого двадцять рублів грошей заплатити має" [4, с. 331; 5, с. 203].

Покарання майнового характеру – це ще один вид церковних санкцій, які накладалися у вигляді конфіскації майна або грошових штрафів на користь

церкви, держави чи потерпілої особи. Нагадаємо, на Русі не склалася практика конфіскації рухомого та нерухомого майна, натомість набули широкого розповсюдження штрафи, які встановлювалися за більшість злочинів, у тому числі і вчинених проти церкви, сім'ї та моралі.

Спочатку такої традиції дотримувалися і у Великому князівстві Литовському. Це видно зі змісту Жалуваної грамоти Литовського Великого князя Олександра нареченому Київському митрополиту Йосифу від 20 березня 1499 р. [1, № 166, с. 189]. У ній не лише перелічено види злочинів проти віри, сім'ї та моралі, що віднесені законодавцем до церковної юрисдикції, а й установленно міру юридичної відповідальності за їх вчинення, що полягала у накладенні на правопорушників відповідних штрафних санкцій на користь "церкви соборної Київської" [1, № 166, с. 189].

Грамотою визначена відповідальність для чиновників, князів, бояр, які порушували церковні права і привілеї, здійснювали утиски православної громади. Так, грошові стягнення у розмірі двох тисяч рублів загрожували чиновникам, які перешкождали православному митрополиту та його єпископам виконувати свою духовну місію. Порушення церковно-судової юрисдикції каралося штрафом, що дорівнював п'ятистам рублям. "Князям і боярам, і суддям у ті суди не вступати, як написано у правилах Апостолів і Святих богоносних Отців і у цих Номоканонах наших, під загрозою штрафу п'ятсот рублів грошей", – зазначається у Жалуваній грамоті Литовського Великого князя Олександра 1499 р.

Охорона церковних інституцій санкціями майнового характеру, що могли бути накладені на світських чиновників, за порушення церковних прав і юрисдикційних повноважень, здійснювалася не тільки у Великому князівстві Литовському. Така сама політика простежується і в Речі Посполитій. Так, "Грамотою про зрівняння громади Львова в політичних та економічних правах із католицькою громадою міста" король Сигізмунд Август 20 травня 1572 р. вимагав дотримання рівноправності між людьми окремих верств населення та соціальних станів у межах усієї держави, незалежно від місця проживання та конфесійної належності. Король не обійшов увагою і чиновників. Їм заборонялося порушувати церковні юрисдикційні повноваження, накладати податкові обтяження на духовенство, обмежувати православних у будь-яких правах (виборчих, цивільно-правових, господарських, освітніх тощо). На порушників королівських приписів накладався штраф у розмірі 10 тисяч угорських золотих на користь держави та 10 тисяч – на користь постраждалої особи. "Не робіть інакше задля нашої ласки та на ваш обов'язок під карою обов'язкової сплати 20 тисяч угорських золотих – половину нашої скарбниці, а другу половину – скривдженій стороні, у кожному випадку, якщо хтось буде чинити опір або порушувати цей привілей", – наголошував Сигізмунд Август у пам'ятці права середньовічної Польщі [6, с. 42–48; 7, с. 48–51].

Приписи, що встановлювали штрафні санкції для державних чиновників за порушення прав і привілеїв православної церкви, знаходимо і в інших документах Речі Посполитої, зокрема в "Грамоті короля Генріха Валуа, якою підтверджується привілей громаді Львова" від 20 травня 1574 р. [6, с. 48–50; 7, с. 51–52], "Грамоті короля Стефана" від 26 березня 1577 р. [6, с. 54–55; 7, с. 54] та інших привілеях місцевого значення, виданих Волинській, Київській і Підляшській землі. Спираючись на положення Люблінської унії, вони гарантували вільне сповідання віри, рівні права і вольності представникам усіх конфесій, у тому числі пасивне та активне ви-

борче право. Отже, влада Великого князівства Литовського намагалася забезпечити проголошені принципи релігійної терпимості та свободи совісті. Король гарантував рівноправність жителів незалежно від соціального стану, релігійної належності та територіального розташування. Дотримання проголошених принципів забезпечувалося штрафними санкціями, що сплачувалися на користь держави та потерпілої особи. Відтак, виразно простежується політика держави спрямована на підтримку Київської митрополії, її судових інстанцій, охорону православних традицій, сформованих у період Руської держави. Керуючись ними, "Жалувана грамота Литовського Великого князя Олександра..." 1499 р. передбачала штрафні санкції за всі церковні злочини. Як і на Русі законодавець жодним словом не обмовився про калічніцькі покарання чи смертну кару. Так, учинення перелюбства чи двоєженства передбачало розлучення та сплату штрафу в розмірі тисячі рублів на користь церкви. "Якщо чоловік, маючи жінку живу, іншу буде мати, а жінка та, знаючи про його дружину, яка жива є, за нього піде, – записано у грамоті, – то вони обоє мають дати на церкву соборну тисячу рублів грошей та розлучитися мають і жити в покаянні, а якщо не захочуть це вчинити, тоді має їх світський суд судити і покарати" [1, № 166, с. 189]. Удвічі менший штраф накладався на осіб, що вчинили розпусні дії або спільно проживали без укладення шлюбу. При цьому законодавець враховував соціальне і матеріальне становище правопорушників. Чинне право привілею накладало на чиновників і осіб вищого соціального прошарку вищі штрафи, а саме: п'ятсот рублів. Особи нижчого соціального стану сплачували за такий проступок значно менший штраф – двадцять рублів. "Якщо хто у блуді хто з чиновників живе, нехай відійде від блуду і на церкву соборну п'ятсот рублів штрафу заплатить, – фіксує нормативно-правовий акт, – а якщо це простий чоловік чи жінка таке ж вдіють, то нехай розлучаться і на церкву соборну сплатять два рублі грошей" [1, № 166, с. 189]. Наведений приклад свідчить про те, що у Литві на відміну від багатьох держав тогочасної Європи, більший штраф сплачували особи, що мали вищий соціальний статус, і навпаки.

Посилення юридичної відповідальності за названі види злочинів спостерігаємо після укладення Люблінської унії 1569 р. та видання Третього Литовського статуту, який установлював смертну кару для осіб, винних у розпусті та перелюбстві. Мінливість ситуації позначено впливом західної традиції права, яка у Речі Посполитій була головним чинником у існуючій системі суспільних відносин.

Окрім іншого, редакція Статуту 1588 р. встановлювала більш суворі покарання за злочини проти моралі, серед яких виділялося кровозмішення. Якщо у Руській державі за вчинення цього виду злочину передбачався штраф у розмірі від 12 до 40 гривень, залежно від ступеня близькості родин, то у Великому князівстві Литовському встановлюється практика конфіскації у порушників нерухомого, а у випадку його відсутності – рухомого майна. "А де хто взяв свідою, навмисно жону по крові собі споріднену, як по батькові, так і по матері, або невістку, дядину, усупереч забороні і закону нашому вище описаному, такий кожний за слушним доводом маєтностей своїх нерухомих, а де б нерухомих не було, тоді рухомих половину на користь держави і нас Господаря втрачає, до столу нашого цього панства Великого князівства Литовського, – ідеться у Третьому Литовському статуті, – також і жона та, якби знаючи про спорідненість, заміж ішла, унесення своє втрачає, а якби мала свої власні маєтки, тоді і вона половину своїх

маєтків також на державу, до столу нашого втрачає, а таке подружжя має бути розлучене [5, с. 207].

Із висловленого випливає висновок про те, що з появою Литовських статутів у XVI ст. посилюється відповідальність за злочини проти віри, сім'ї та моралі, учинення яких тягло за собою смертну кару простого чи кваліфікованого характеру [8, с. 7]. Якщо в Руській державі практика її застосування зводилася до поодиноких випадків, то під впливом західноєвропейського права смертна кара значно розширює сферу застосування і запроваджується за вчинення таких злочинів як зґвалтування, насильницьке викрадення дівчини з метою укладення з нею шлюбу, перелюбство, двоєженство та за всі злочини проти віри. У трьох редакціях Литовських статутів міститься положення, яким установлювалася смертна кара за вчинення зґвалтування. Уникнути відповідальності можна було лише шляхом одруження на потерпілій, звичайно, за її згоди: "Якби хто зґвалтував жінку або дівчину незалежно від її стану..., то такого гвалтівника має бути присуджено до смертної кари, а якщо потерпіла захотіла вийти за нього заміж, то на то її воля" [3, с. 254]. Другий та третій Литовські статuti крім смертної кари передбачали штрафні санкції на користь потерпілої. Розмір відшкодування залежав від соціального стану скривдженої дівчини [4, с. 375; 5, с. 274].

Смертна кара, поєднана з конфіскацією майна, застосовувалася до чоловіка, який без дозволу батьків насильно викрав їхню дочку з метою укладення шлюбу. Санкції за такий вид злочину вперше з'явилися у другому Литовському статуті та без змін потрапили до третього. В статутах кодексу міститься така вказівка: "Хто без волі батька і матері, дядьків або інших близьких родичів насильно забрав жінку, схилиючи її у такий спосіб до шлюбу..., тоді той, хто на це зважився, нехай буде страчений, а у якості відшкодування третина його маєтку має бути передана тій особі, що була насильно взятою" [4, с. 375; 5, с. 274–275].

Викрадення заміжньої жінки за попередньою згодою з нею також визнавався протиправним під загрозою смертної кари та грошового штрафу. У цьому випадку життя втрачали обидва. "Якби хто посмів підмовити і взяти чужу жону, той життя втрачає, так само як і та жінка, яка те дозволила, смертю покарана бути має, – постановляють приписи Третього Литовського статуту, – а майнова шкода з маєтності у подвійному розмірі з маєтку того, хто те вчинив, сплачено має бути" [5, с. 345]. Щоправда, чоловік викраденої жінки міг зберегти її життя, пробававши здійснену втечу: "Якби муж її смертю карати не хотів, те має бути у його волі" [5, с. 345].

Відповідно до редакції Третього Литовського статуту, винні у вчиненні перелюбства та двоєженства підлягали страті. Протиправність діяння в кодексі визначалася таким чином: "Якби з'ясувалося, що хтось свою жону вінчану живу маючи, іншу взяв, той нічим іншим, як тільки смертю має бути покараний, а також і жона така, якби відаючи про іншу жону його живу, заміж за нього пішла, такому ж покаранню підлягає" [5, с. 207].

Проста чи кваліфікована смертна кара безальтернативно застосовувалася за вчинення злочинів проти віри. Так, за вигодовування жінкою годувальницею дітей іудеїв чи мусульман до відповідальності притягувалася особа, яка намовила її до такого вчинку: "А мамами християнки у дітей жидівських і також усіляких дітей бусурманських бути не мають, а хто б християнку до того приневолив, і те було б слушно, згідно з правом на нього доведено, такий смертю має бути караний" [4, с. 387]. Щоправда, у Третьому Литовському статуті санкція за таке діяння була пом'якшена і полягала у виплаті штрафу розміром двадцять кіп грошей [5, с. 312].

Кваліфікована смертна кара через спалення застосовувалася до іновірців за навернення чи підбурювання до переходу в іудейство, мусульманство, а також за оскотчення новонароджених немовлят християн із метою виховання їх в іудейській чи мусульманській релігійній традиції. Тексти всіх Статутів у цій частині є тотожні і незмінні: "Ні в жидівство, ні в мусульманство намовляти їх або обрізати не мають, а який би посмів те вчинити, і було б те доведено перед судом, тоді без усякого милосердя вогнем має бути караний" [4, с. 387; 5, с. 312].

Тогочасна судова практика свідчить про численні факти застосування кваліфікованої смертної кари за будь-які прояви чаклунства. У різноманітних джерелознавчих студіях знаходимо численні документи, у яких висвітлюється така категорія справ. У всіх випадках судові вирoki були незмінними і передбачали застосування смертної кари шляхом спалення. Яскравим прикладом може слугувати справа про чаклунство Василя Брикуна. На підставі судового слідства, показів потерпілих та свідків його було викритого і засудженого до спалення [9, № 130, с. 338–346]. Нами виявлено окремі судові акти, які вказують на випадки виконання судового вирoku навіть після смерті чаклуна. Так, 1632 р. був спалений труп чоловіка, підозрюваного у вчиненні чаклунства, який, перебуваючи в тюремному ув'язненні, покінчив життя самогубством [9, № 54, с. 129].

До кримінальної відповідальності притягувалися не лише особи, що здійснювали ворожіння, чаклування, а й ті, хто до них звертався за допомогою. Так, у Грамоті Константинопольського патріарха Єремія II 1586 р. про заснування Львівського церковного братства наголошувалося на необхідності застосовувати покарання до тих осіб, що "дияволом зплутані до чародійок і ворожок ходять" [10, с. 10].

Продемонстровані факти притягнення церковними судами людей за чаклунство свідчать про те, що церква у такий спосіб боролася не зі злочинними проявами, в основі яких лежать юридичні факти, а з містичними проявами чи ідеологемами, яких людство не могло пояснити раціональним розумом.

Переходимо до розгляду ще одного виду санкцій, що застосовувалася у церковному праві Великого князівства Литовського. Мовимо про калічицькі покарання, які до ухвалення Третього Литовського статуту 1588 р. у теорії та практиці саме цієї держави не зустрічалися. Відповідно, у тексті названого кодексу кінця XVI ст. вводиться в обіг нове поняття, яке в сучасному кримінальному праві характеризується як сутенерство. Засудженому за цей вид злочину відрізали носа, вуха і губи та виганяли за межі міста. Середньовічний документ передбачав: "Аби такі люди, чи то буде чоловік чи жінка, які звикли для нечесної користі своєї намовляти панночок або вдів і заміжніх жінок на розпусту..., то наказувати їх і карати відрізанням носа, вух і губів і з міста виганяти" [5, с. 346]. Повторність вчинення цього злочину передбачала смертну кару для винної особи.

Таким чином, види юридичної відповідальності за церковні правопорушення у Великому князівстві Литовському фіксувалися у пам'ятках церковного та світського права. Головний тягар з установлення юридичної відповідальності у сфері регулювання державно-церковних відносин покладалася на кодифікаційні збірки світського законодавства – Литовські статuti та державно-церковного права – Кормчі Книги. Проаналізувавши джерела права XIV–середини XVII ст., що встановлювали юридичну відповідальність у сфері регулювання державно-церковних відносин, ми виокремили такі види покарань: позбавлення майнових прав, конфіскація майна або грошові штрафи на користь церкви, держави чи по-

терпілої особи, завдання каліцтва, що поєднувалося з вигнанням за межі міста, та смертна кара.

Список використаних джерел:

1. Акты, относящиеся к истории Западной России : в 5 т. – СПб., 1846. Т. 1. (1340–1506 гг.). – 1506 с.
2. Акты, относящиеся к истории Западной России : в 5 т. – СПб., 1848. Т. 2. (1506–1544 гг.). – 405 с.
3. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. – Одеса, 2002. – Т. 1. Статут Великого князівства Литовського 1529 року. – 464 с.
4. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. / за ред. С. В. Ківалова та ін. – Одеса, 2003. – Т. 2. Статут Великого князівства Литовського 1566 року. – 558 с.
5. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. / за ред. С. В. Ківалова та ін. – Одеса, 2004. – Т. 3. Кн. 2. Статут Великого князівства Литовського 1588 року. – 566 с.

И. Мацелюх, канд. юрид. наук, доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

СИСТЕМА НАКАЗАНИЙ ЗА ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПРОТИВ ВЕРЫ, СЕМЬИ И МОРАЛИ В ИСТОЧНИКАХ ПРАВА ВЕЛИКОГО КНЯЖЕСТВА ЛИТОВСКОГО И РЕЧИ ПОСПОЛИТОЙ

Публикация посвящена анализу юридической ответственности, которая закреплена в источниках права Великого княжества Литовского и Речи Посполитой и устанавливалась за совершение преступлений против христианской веры, семьи и нравственности. Высказана авторская стратификация системы наказаний изучаемой эпохи.

Ключевые слова: наказание, Великое княжество Литовское, Речь Посполитая, источники права.

I. Matselyukh, Candidate of Law Science, Docent

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE SYSTEM OF PUNISHMENT FOR CRIME AGAINST CHURCH, FAMILY AND MORALS IN SOURCES OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIAN AND POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH

The publication is devoted to the analysis of legal responsibility enshrined in the sources of the right of the Grand Duchy of Lithuania and Polish-Lithuanian Commonwealth, established for the commission of crimes against the Christian faith, family and morals. The author's stratification of the punishment system of the studied epoch is stated.

Key words: punishment, the Grand Duchy of Lithuania, Polish-Lithuanian Commonwealth, sources of law.

УДК 347.611

Л. Радченко, канд. юрид. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЇ "СІМ'Я" У ПРАВІ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Розглянуто порівняльно-правові засади визначення поняття та ознак категорії "сім'я" у правовій доктрині та за законодавством України і Республіки Польща, аналіз підходів судової практики щодо застосування норм сімейного законодавства. Із позиції юридичної доктрини досліджено положення нормативно-правових актів у сфері сімейних відносин в Україні та окремих зарубіжних державах, визначено загальні тенденції та перспективи правового регулювання шлюбно-сімейних відносин у законодавстві України.

Ключові слова: сім'я, шлюб, шлюбні відносини, родина, член сім'ї, міжнародне сімейне право, спільне проживання, сімейний союз.

Вступ. Основою сімейного права, як із позиції практики, так і теорії завжди була і залишається сім'я. Сім'я є тим стержнем, навколо якого будуються різні види суспільних відносин, зокрема сімейні. Проте наповнення категорії сім'ї останнім часом певною мірою набуває суттєвих змін, що зумовлює відповідні зміни у законодавстві. Як справедливо зазначає у своїй праці В.І. Труба, зміни, що відбуваються у соціально-правовому житті, зумовлюють зміни законодавчого матеріалу. Змінюється правова регламентація суб'єктного складу сімейних правовідносин, змісту суб'єктивних прав та юридичних обов'язків учасників сімейних правовідносин, що вимагає наукового осмислення та обґрунтування подальшого розвитку [1, с. 313].

Із погляду соціології, сучасна сім'я із соціального інституту трансформується в малу соціальну групу. Одночасно сім'я втрачає певну залежність і набуває приватності, також стають ширшими її межі. Безумовно, що на процеси такої трансформації впливають різні аспекти і нові погляди, спектр яких досить широкий; починаючи від економіко-споживачького до сім'ї, державної підконтрольності і до сприйняття найголовніших сучасних

6. Архив Юго-Западной России : в 35 т. – К., 1904. – Т. 10. Ч. 1. Акты, относящиеся к истории православной церкви в Галиции и извлеченные из львовских архивов (1423–1417 гг.). – 967 с.

7. Привілеї національних громад міста Львова (XIV–XVIII ст.). – Львів, 2010. – 576 с.

8. Остапенко Т.О. Система злочинів проти моралі у джерелах права на українських землях Польсько-Литовської доби / Т.О. Остапенко, О.О. Громовий // Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту. Серія: Юриспруденція. – № 19, 2016. С. 4–7.

9. Археологический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси. Т. 1. – Вильна, 1867. – 409 с.

10. Памятники, изданные Киевской Комиссией для разбора древних актов. Т. 3. Отд. 1. Акты Львовского Братства. – 2-е изд., доп. – К., 1898. – С. 3–66.

Надійшла до редколегії 21.12.17

індивідуальних цінностей – самореалізації, самоствердження, становлення особистості в сім'ї. Сім'я стає іншою, а відносини подружжя, дітей набувають нових рис.

Зазначені фактори зумовлюють актуальність звернення до розгляду теоретичних засад визначення поняття та ознак категорії "сім'я" у правовій доктрині та за законодавством України і Республіки Польща, аналізу підходів судової практики щодо застосування норм сімейного законодавства.

Огляд літератури. Наведені питання були предметом наукового дослідження вітчизняних науковців, зокрема, А.С. Довгера, О.В. Дзери, І.В. Жилінкової, С.П. Індиченка, В.І. Кисіля, В.І. Труби, Є.О. Харитонов, Я.М. Шевченко тощо, а також представників правової доктрини Польщі: L. Garlicki (Л. Гарлицькі), M. Zubik (М. Зубік), T. Smoczyński (Т. Смичинський), J. Gajda (І. Гайда) та ін.

Методологія дослідження. При написанні статті використовувалися як загальнонаукові, так і спеціально-юридичні методи дослідження правових явищ і юридичних категорій, зокрема, порівняльно-правовий, історичний, формально-логічний та інші методи.